

InDret

Els barems com a paradigma de valoració de danys personals

*Comentari a la STS, 1a, 20.6.2003
Ponent: Francisco Marín Castán*

Sonia Ramos González
Facultat de Dret
Universitat Pompeu Fabra

Álvaro Luna Yerga
Facultat de Dret
Universitat Pompeu Fabra

Working Paper núm.: 191
Barcelona, gener de 2004
www.indret.com

1. La STS, 1a, 20.6.2003 (Ar. 4250)

La STS, 1a, 20.6.2003 (Ara. 4250) posa de manifest la disparitat de criteris jurisprudencials sobre la procedència de l'aplicació analògica dels barems per a la valoració dels danys personals ocasionats en accidents de circulació, establerts en l'Annex del Decret 632/1968, de 21 de març, pel qual s'aprova el text refós de la Llei 122/1962, de 24 de desembre, sobre Responsabilitat Civil i Assegurança en la Circulació de Vehicles a Motor (LRCS).

En el cas, els treballadors de la cafeteria de l'hospital en què treballava l'actora, auxiliar de clínica, havien col·locat unes cadires com a barrera per a impedir el pas a una zona acabada de fregar. No obstant això, l'actora n'apartà una d'elles, creuà la zona fregada, relliscà i caigué. A conseqüència de la caiguda l'actora patí lesions consistents en l'agreujament de l'artrosi i l'osteoporosi que patia, i atròfia del quàdriceps dret, que determinaren que fos declarada en situació d'incapacitat permanent per a qualsevol ocupació o activitat.

L'actora demandà "Administración de Servicios Hosteleros, SA" i "Winterthur Sociedad Suiza de Seguros" i reclamà una indemnització de 452.009,18 €. El Jutjat de Primera Instància núm. 8 de Valladolid (13.5.1997) desestimà la demanda, en considerar que no havia estat acreditada la culpa de l'empresa demandada, en tant que els seus treballadors havien advertit expressament l'actora que no passés.

Per la seva banda, la Secció 3a de l'Audiència Provincial de Valladolid (14.7.1997) estimà el recurs d'apel·lació interposat per l'actora, aprecia concurrència de culpes en un cinquanta per cent i condemnà solidàriament els demandats a pagar 28.989,84 €, quantitat que resultava de dividir per dos la suma de les quantitats següents: 17.309,15 € pels tres-cents seixanta dies d'incapacitat temporal; 10.619,93 € per l'agreujament de les malalties que ja patia l'actora; i 30.050,60 € per la seva incapacitat permanent. La determinació de les quanties indemnitzatòries per incapacitat permanent resultà de l'aplicació dels barems de la LRCS com a guia «útil y adecuada». L'Audiència Provincial, malgrat que coincidí amb el Jutjat en que les cadires estaven col·locades com a barrera, no compartí que els treballadors haguessin advertit l'actora del perill, donada la seva escassa credibilitat com a testimonis per raó de la seva relació laboral amb l'empresa demandada, i aprecia la culpa de d'aquesta última per no haver advertit del perill amb rètols.

El Tribunal Suprem estimà parcialment el recurs de cassació de l'actora: d'una banda, desestimà els motius en què es negava l'existència de concurrència de culpes o, subsidiàriament, es sol·licitava la reducció del grau de participació de l'actora en el resultat; i d'una altra, estimà el motiu en què l'actora impugnava l'aplicació dels barems al cas, perquè considerava que aquest sistema de valoració no es podia aplicar analògicament a supòsits diferents dels accidents de circulació i, per tant, la sentència de l'Audiència infringia l'art. 4.1 CC en relació amb l'apartat 1r, punt 1 de l'Annex LRCS i els arts. 1902 i 1106 CC. El Tribunal Suprem revocà la sentència de l'Audiència en l'únic sentit d'augmentar la indemnització per seqüeles i incapacitat permanent a 150.253,03 €. L'import de la condemna ascendí, per tant, a 83.781 €, quantia que resultava de

sumar a la indemnització per seqüeles i incapacitat permanent els 17.309,15 € per incapacitat temporal, quantitat que no havia estat impugnada, i dividir el resultat per dos, en tant que el Tribunal mantingué la distribució de culpes fixada per l'Audiència.

El Tribunal Suprem justificà d'aquesta manera l'estimació del motiu sobre la inaplicació dels barems al cas:

«[S]i bien es cierto que el tribunal sentenciador se refiere a la “utilización de los parámetros establecidos en la Ley de 8 de noviembre de 1995 (...)” solamente como “útil y adecuada” para la valoración de las secuelas, de suerte que razonablemente podría pensarse que descarta su carácter vinculante, como (...) resulta con claridad de la cantidad fijada para indemnizar la incapacidad temporal, no es menos cierto que [al] acudir en parte a dicho sistema, normativamente configurado para un específico sector de la responsabilidad civil dotado de peculiaridades tan propias como ajenas al caso enjuiciado (...), el tribunal acabó introduciendo en perjuicio de la actora-recurrente unos límites cuantitativos que la ley no quiere para casos de responsabilidad civil ajenos a ese ámbito concreto» (FJ. 4t).

2. Jurisprudència sobre l'aplicació analògica de barems

Des que l'ordenament jurídic espanyol disposa de barems per a la valoració dels danys causats a les persones en accidents de circulació, Jutges i Magistrats els han aplicat orientativament a d'altres tipus d'accidents. Així succeí amb els barems orientatius establerts pel Sistema per a la valoració de danys personals derivats d'accidents de circulació, aprovat per l'Ordre Ministerial de 5 de març de 1991 (OM 1991), i succeeix amb els barems vinculants de la LRCS. A ningú no sorprèn que ho hagin fet: en casos de danys de difícil valoració els barems presenten avantatges clars respecte d'altres sistemes de càlcul d'indemnitzacions.

2.1. Jurisdicció civil: aplicació discutida

La sentència que comentem és significativa perquè consolida un criteri jurisprudencial de la Sala Civil del Tribunal Suprem que rebutja l'aplicació dels barems de la LRCS per a valorar els danys personals causats en àmbits diferents dels accidents de circulació. En el cas, el Tribunal Suprem considerarà que l'aplicació de barems per l'Audiència Provincial, malgrat que fos feta de forma orientativa, suposava introduir límits quantitius que la llei no preveu per a casos diferents dels accidents de circulació. És a dir, segons el Tribunal Suprem, l'Audiència Provincial aplicà analògicament els barems en un àmbit diferent del que li és propi, fet no admès segons la doctrina constitucional, liderada per la STC, Ple, 181/2000, de 29 de juny, i la jurisprudència de la Sala Primera del Tribunal Suprem, a les quals es refereix.

En efecte, la STC 181/2000 salvà la constitucionalitat de l'Annex LRCS, entre d'altres motius, perquè aquest sistema de valoració no vulnerava el principi d'igualtat de l'art. 14 CE, tal i com s'havia al·legat en la qüestió d'inconstitucionalitat. Segons el Tribunal Constitucional, existien

motius suficients per a justificar objectivament un règim jurídic específic i diferenciat amb relació als danys produïts com a conseqüència de la circulació de vehicles a motor, fet que implícitament exclou la possibilitat d'aplicar analògicament els barems.

El Tribunal Constitucional apuntà les següents característiques diferencials d'aquest sector d'activitat: la seva alta sinistralitat, el tipus de danys ocasionats i la seva relativa homogeneïtat, l'assegurament obligatori del risc, la creació de fons de garantia supervisats per l'Administració i la tendència a la unitat normativa en el marc de la Unió Europea (FJ. 13è, STC 181/2000).

Per la seva banda, la Sala Primera del Tribunal Suprem s'havia pronunciat en contra de valorar els danys corporals mitjançant barems, vinculants o no, ja fos en l'àmbit dels accidents de circulació o en d'altres, i a favor de la determinació de la quantia indemnitzatòria d'acord amb les proves practicades en judici, en les SSTs, 1a, 26.3.1997 (Ar. 1864), i 24.5.1997 (Ar. 4323), que resolen casos de reclamació de danys causats en accident de circulació.

Posteriorment, dues Sentències del Tribunal Suprem es pronunciaren en contra de l'aplicació orientativa de barems en un cas de contagi del VIH com a conseqüència d'una transfusió de sang [STS, 1a, 26.3.1998 (Ar. 1169)], en què el Tribunal rebutjà la seva vinculació als límits màxims establerts pel Reial Decret Llei 9/1993, de 28 de maig de 1993, pel qual es concedeixen ajuts als afectats pel virus d'immunodeficiència humana (VIH) com a conseqüència d'actuacions realitzades en el sistema sanitari públic; i en un altre cas de reclamació de danys causats en accident laboral [STS, 1a, 6.11.2002 (Ar. 9637)], en què el Tribunal Suprem rebutjà l'aplicació de l'OM 1991.

El Tribunal Suprem recorregué als arguments del Tribunal Constitucional i de les Sentències comentades i justificà la inaplicació analògica dels barems per l'heterogeneïtat entre l'accident objecte del litigi i els accidents de circulació.

«[A]cudir en parte a dicho sistema [esto es, a los baremos], normativamente configurado para un específico sector de la responsabilidad civil dotado de peculiaridades tan propias como ajenas al caso enjuiciado, inevitablemente suponía un constreñimiento del tribunal a límites cuantitativos legalmente establecidos para un grupo de supuestos de hecho homogéneos entre sí pero heterogéneos en relación con el enjuiciado por la sentencia impugnada» (FJ. 4t).

L'argument del Tribunal Suprem, plantejat d'aquesta manera, és formalment inatacable: on no hi ha identitat de raó no és possible l'analogia. Allò que resulta qüestionable, precisament, és que n'hi hagi: produït un accident, l'aspecte veritablement rellevant per a la responsabilitat civil és el dany, el millor mecanisme per a reparar-lo i prevenir-lo, i no qui ha estat el seu causant, com i en quin sector concret d'activitat s'ha produït o, en última instància, quin és el règim de responsabilitat aplicable.

Només en un cas anterior al que comentem, el resolt per la STS, 1a, 19.6.1997 (Ar. 5423), el Tribunal Suprem s'havia pronunciat en el mateix sentit, si bé amb relació a l'aplicació de l'OM 1991 a accidents diferents dels de circulació. En el cas, en què un menor havia patit lesions greus en un campament organitzat per la Xunta de Galícia, el Tribunal Suprem havia cassat la sentència desestimadòria de l'Audiència i reposat la del Jutjat de Primera Instància, en què es

condemnava a indemnitzar el menor amb 108.182,18 €, quantia fixada d'acord amb els criteris de l'OM 1991, amb l'excepció d'elevat la quantia indemnitzatòria a 240.404,84 €. Segons el Tribunal Suprem:

«[L]a “función” de cuantificar los daños a indemnizar es propia y soberana de los órganos jurisdiccionales, que tienen no sólo la facultad de valorar las pruebas, sino obligación de hacerlo, sin que puedan abdicar de esa facultad-carga, de modo que el criterio orientativo sólo cabe cuando coincida con la valoración probatoria, pero no cuando las probanzas practicadas en juicio arrojen un resultado sensiblemente diferente de los términos que se recogen en el baremo, pues de lo que se trata, según el art. 1902 del CC, es de “reparar el daño causado”, lo que no puede fijarse apriorísticamente, sino en cada caso concreto» (FJ. 5è).

Sens dubte aquest argument té sentit respecte de les partides de dany patrimonial, però molt menys respecte de la valoració dels danys no patrimonials, això és, els danys corporals i els morals, per als quals tan arbitrària és la quantitat fixada per barems com la que decideixi fixar el Jutge, atès que, per definició, són danys de difícil, si no impossible, valoració econòmica.

Amb tot, la jurisprudència sobre l'aplicació orientativa dels barems és molt escassa i no és ni tan sols unànime. Així, les SSTS, 1a, 21.11.1998 (Ara. 8751) i 23.4.2003 (Ara. 3867) han reconegut el caràcter orientatiu dels barems en sectors diferents dels accidents de circulació com a instrument uniformador de les indemnitzacions concedides per idèntics tipus de danys, curiosament amb base en la discrecionalitat judicial en la fixació de la quantia indemnitzatòria.

- En la STS, 1a, 21.11.1998 (Ara. 8751), que resol un cas en què l'actor patí lesions de gravetat en ser embestit per uns cavalls que s'havien escapat, el Tribunal Suprem desestimà el motiu del recurs en què el propietari al·legava la impossibilitat d'aplicar analògicament els barems al cas i confirmà la indemnització de prop de 450.000 € que havia fixat l'Audiència Provincial amb base en l'Annex LRCS.
- Per la seva banda, en la recent STS, 1a, 23.4.2003 (Ara. 3867), que resol un cas en què l'actor havia patit diverses lesions durant el transcurs d'un correbus organitzat per l'Ajuntament demandat, el Tribunal Suprem desestimà el motiu al·legat per aquest en què impugnava la fixació d'una indemnització de prop de 48.000 € d'acord amb l'OM 1991 per l'Audiència:

«El Tribunal [a quo] puede elegir una vía u otra [para fijar la cuantía indemnizatoria] y la que, en su caso, adopte, no por ello quiebra su soberanía “ad hoc” cuando es el propio órgano el que ha optado por su elección, máxime cuando como en autos la elegida tiene un indiscutible contenido de templanza uniformadora sobre la materia» (FJ. 2n).

2.2. *Jurisdiccions penal i contenciós-administrativa: a favor de la seva aplicació*

La fragmentació jurisprudencial de la Sala Primera contrasta amb la uniformitat de la jurisprudència de les Sales Segona i Tercera, que apliquen orientativament els barems de la LRCS a qualssevol casos de responsabilitat civil aliens a l'àmbit de la circulació de vehicles a motor.

- a) La Sala Segona indemnitza d'acord amb els barems fins i tot en casos de causació dolosa de danys, la qual cosa està exclosa expressament per l'apartat 1r, punt 1r de l'Annex LRCS [es poden consultar, per exemple, les SSTS, 2a, 25.4.2003 (Ar. 5247) -lesions doloses causades per policia que colpeja amb la porra un conductor que es nega a repetir la prova d'alcoholèmia- i 23.1.2003 (Ar. 1994) -lesions doloses causades per trets amb escopeta de caça-].
- b) Així mateix, la Sala Tercera considera objectiu i raonable el càlcul de la reparació dels danys personals en els casos de responsabilitat patrimonial de l'Administració mitjançant l'ús dels barems de valoració dels danys causats en accidents de circulació, tant de l'OM 1991 com de l'Annex LRCS [es poden consultar, per exemple, les SSTS, 3a, 7.10.2003 (La Ley núm. 5901) -danys patits en un hospital per pacient amb problemes psiquiàtrics com a conseqüència d'un intent de suïcidi-; 14.4.2003 (Ar. 3971) -danys causats per explosió produïda en una cavalcada de reis-; 27.9.2001 (Ara. 8045) -danys causats amb ocasió de la demolició d'un edifici-; 28.6.1999 (Ar. 6330) -danys causats com a conseqüència d'intervenció quirúrgica-; i 16.12.1997 (Ar. 9422) -assassinat del pare dels actors per reclusos durant el seu permís penitenciari-].

2.3. *Jurisdicció social: absència de criteris*

Només coneixem un cas en què la Sala Quarta del Tribunal Suprem s'hagi pronunciat sobre l'aplicació orientativa dels barems de la LRCS a casos de reclamació de danys causats en accident de treball, el resultat per la STS, 1a, 7.3.2002 (Ara. 4663), cosa que impedeix extreure conclusions sobre la seva postura.

3. *Revisió cassacional de l'aplicació analògica de barems*

Des del punt de vista processal, el recurs judicial als barems més enllà dels accidents de circulació implica, segons part de la doctrina, que haurien de quedar fora de la via cassacional per tractar-se d'una mera *quaestio facti* (Miquel MARTÍN CASALS y Josep SOLÉ FELIU, "20 Problemas en la aplicación de la Ley de responsabilidad por productos defectuosos y algunas propuestas de solución (II)", *Práctica de derecho de daños: Revista de responsabilidad civil y seguros*, núm. 10, ps. 5-25, p. 16). No obstant això, cal afirmar la possibilitat de recórrer a l'aplicació analògica dels barems en cassació (art. 477 Llei 1/2000, de 7 de gener, d'Enjudiciament Civil - LEC-) quan el recurrent impugni les bases de càlcul de la indemnització utilitzades pel Tribunal *a quo*, segons reconeguda jurisprudència del Tribunal Suprem (art. 477.3 LEC), i quan al·legui la

impossibilitat d'aplicar analògicament els barems fora dels accidents de circulació (art. 477 LEC amb relació a l'art. 4.1 CC).

4. Exclusió de barems per llei

A la fragmentació jurisprudencial se suma la legal. La Llei 51/2003, de 2 de desembre, d'igualtat d'oportunitats, no discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat, prohibeix que la indemnització que correspongui com a conseqüència de la vulneració del principi d'igualtat d'oportunitats estigui subjecta a cap límit i, per tant, a barems, segons estableix el seu art. 18.2:

«La indemnización o reparación a que pueda dar lugar la reclamación correspondiente no estará limitada por un tope máximo fijado a priori. La indemnización por daño moral procederá aun cuando no existan perjuicios de carácter económico y se valorará atendiendo a las circunstancias de la infracción y a la gravedad de la lesión».

Cal preguntar-se a quin límit màxim fa referència el precepte. Segons la nostra opinió, sembla que el legislador no està pensant en els barems de la LRCS, perquè el dany principal que dóna lloc a una reclamació de danys i perjudicis en aquests casos consisteix en el dany moral derivat de la vulneració del dret d'igualtat d'oportunitats, que només excepcionalment serà conseqüència d'un dany corporal previ. En aquest sentit, cal recordar que la LRCS no empara el dany moral autònom.

5. Arguments a favor de l'aplicació analògica de barems

No és raonable que per a un mateix tipus de dany la quantia indemnitzatòria variï en funció del sector d'activitat en què es produeixi. Sense prejudicar que la quantia que resulti d'aplicar barems a casos diferents dels accidents de circulació compensi el dany patit de millor manera que la determinada lliurement pel Jutge, és indiscutible que un sistema objectiu de valoració dels danys personals basat en barems constitueix un instrument útil per a Jutges i Magistrats a l'hora de valorar els danys no patrimonials, que, a més a més, posa fre a la variabilitat de les indemnitzacions en favor de la seguretat jurídica. La prohibició d'aplicar analògicament els barems per a accidents de circulació, com defensa el Tribunal Suprem en el cas que comentem, només té sentit quan la valoració objectiva dels danys pugui obtenir-se de les proves practicades en judici, la qual cosa només succeirà quan es tracti de quantificar danys patrimonials.

Res no hauria d'impedir que Jutges i Magistrats recorri analògicament als barems de la LRCS per a valorar els danys que donen lloc a qualssevol pretensions de responsabilitat civil, atès que aquesta possibilitat queda emparada en la facultat del Jutge de fixar la quantia indemnitzatòria. Així mateix, és més que discutible l'eficàcia pràctica d'una prohibició en aquest sentit, perquè els Jutges i Magistrats que vulguin continuar aplicant analògicament barems només han de preocupar-se de no esmentar-los. Sabem de la dificultat de fiscalitzar la determinació de la

quantia indemnitzatòria en cassació, principalment quan la Sentència, malgrat ocultar el vertader fonament de la fixació de la quantia, respecti els requisits de motivació. L'anterior és una tasca senzilla, perquè la valoració conjunta de la prova o la fixació de la quantia segons les «circumstàncies del cas» o el «prudenter arbitri judicial» compleixen els estàndards de motivació establerts per la LEC i la doctrina constitucional.